

Mesteri szemmel, őrző szívvel

BESZÉLGETÉS BUZOGÁNY DEZSŐ KALLIGRÁFUSSAL

Voronko Vera

Kedves Dezső, nyilván tudod, hogy a Magyar Grafika folyóiratban 2024-ben útnak indult a Kalligráfia rovat. Az akkori főszerkesztő, Matusek-Faludi Viktória fellelkesült a dunaújvárosi Magyar Papírmúzeumban tartott konferencián és kalligráfia kiállításon*, és egy rovat gondolatát fontolgatta. Akkor láthattam élőben, második alkalommal szép számban alkotásaidat, ami számomra is meghatározó élmény volt. Most egy interjúra kérnélek fel. Tehát, szavaiddal élve: „Üdv a tintásüvegben!” * Megtisztelő számomra a felkérésed. Nem titkolom, hogy külsős beszivárgóként az ember többszörösen értékelt egy ilyen szakmai elismerést, mert egyfajta bizonyítási belső kényszer örökre ott lebeg felette, mint jóféle demontor.

Átnéztem a Kallinapló blogbejegyzéseidet és a Facebook-oldalaidat. A képek láttán bőven lenne miről beszélgetnünk, de nem célokom, hogy a munkáidon végigszaladjunk. Ha szabad javasolnom, egy jól körülhatárolható témára fókuszálnék: a dokumentum- és levéltári rekonstrukciós munkáid közül emelnék ki kettőt. Az első, a tordai országgyűlés vallásügyi határozata... * A tordai országgyűlés vallásügyi határozatának 450. évfordulója alkalmából fogalmazódott meg az a kívánság, hogy minden unitárius egyházközség kézhez kapjon egy kézzel írt kivonatot, az országgyűlés jegyzőkönyvének vallásbékét rögzítő bekezdéseiből. Az 1568-ban keletkezett határozat eredeti jegyzőkönyvét a Romániai Országos Levéltár Nagyszebeni Igazgatósága őrzi. Digitalizált formában is megvan. A vallásbékére vonatkozó passzusokat a kort idéző köntösben, átiratban készítettem el keretezett emléklapként. Több mint harmincszor kellett leírnom, viszont a kérés az volt, hogy modern helyesírással és modern központozással készítsem el a korábban már közismert leíratot.

* Pelbárt Jenő Nemzetközi Kalligráfiai Kiállítás és Konferencia a Magyar Papírmúzeumban in. Magyar Grafika. 2024/2. 54–57.

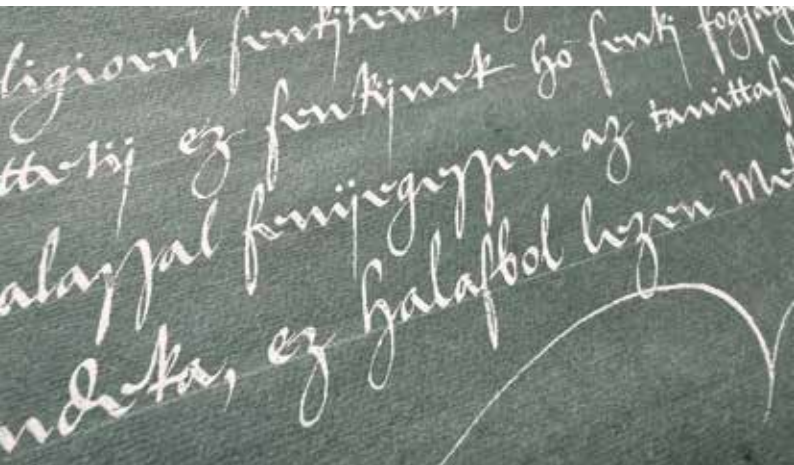
Válogatás Buzogány Dezső
fotóiból
www.facebook.com/Kallinaplo
www.kallinaplo.blogspot.com

Wront en felsége Mjézzam enunt elvotte valo gyalu-
siben orzagawal kozvonsagol az Religio dolgabol vegezett,
azon kppen mostan is ez jelen valo gyalusiben azont evof
sitty tudny illik hogj Minden helyeken az predicatorok az Euan-
gelionat predicallyat hjedget kj kj az en Erdelme zerint
es az kozsog ha vrunj atarja is, hanem penig sentj kzzny
tyjel ne kzznychyr, az en lelke azon meg nem Mjngodvan,
de olj predicatori tartazson, az hnt tanittasa en nekje kchjt
ezert penig sentj az superintendenset kozol se egyebet az
Predicatorokat meg ne Bantazza, ne zjedalmaztassent sentj
az Religioert sentjtel, az elvotelj Consistorket zerint is nem
engrtt-tj ez sentjnt ho sentj fogsagal awagj helyebrol valo
primatassal fenyegzson az tanittasert mert az hnt Jhnnut
Dianedta, ez halastol legzen Molj hallas Jhnnut Jgyj által
vagian

Ez Erdel orzagsely havom nemzetheml Magyar orzagsely Attyantassynal
egyetembe valo megezessint mellicet megezteont ez mostanj rez zerint
valo gyaluscontle, tit wront en felsége ez el mult viz terezt napiana
tetetet wala fje Thordara 1568. ezteudeoben.

Luczagynd-2019.

Buzogány Dezső

Az 1568. évi tordai országgyűlés
vallásügyi határozatának
mai átírata a korabeli gótikus
és humanista folyóírással.

Fabriano Ingres papíron,
sportpálya vonalfestéssel,
lúdtollal (2019)

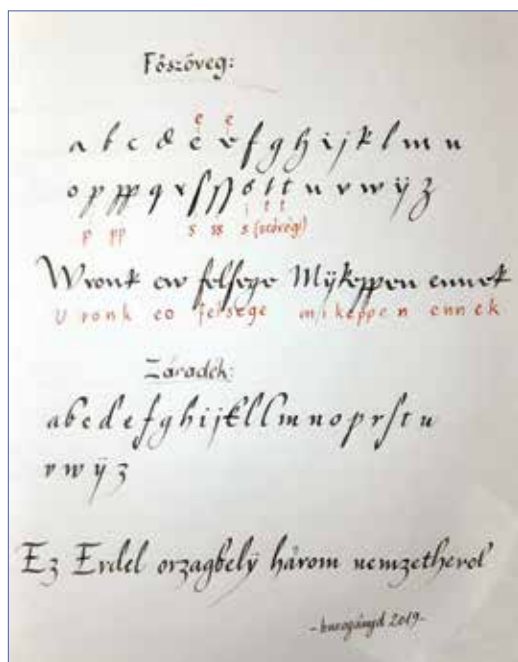
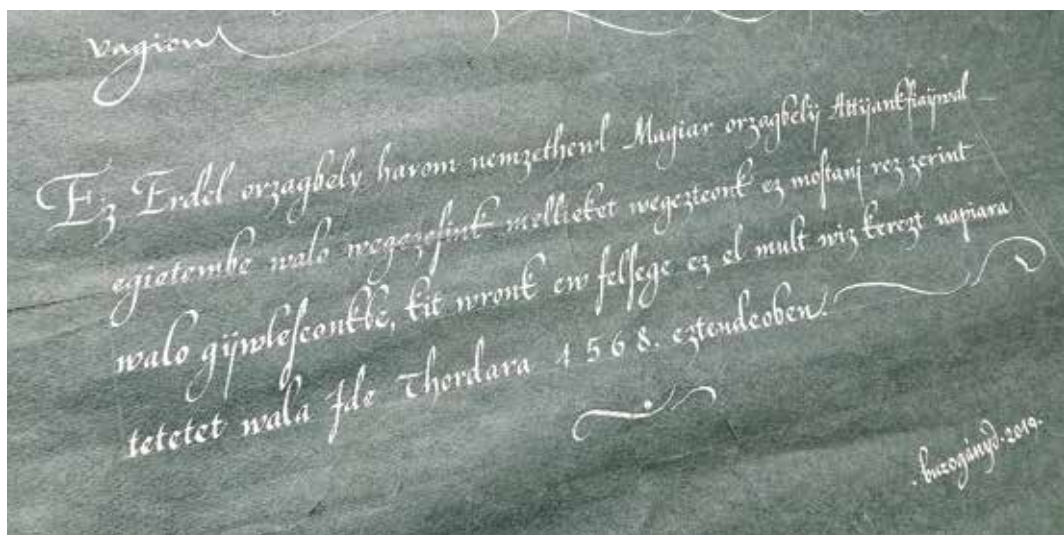
64×48 cm

Tehát nem másolatról van szó? * Nem, ez nem másolat. A4-es méretű merített papíron készült el, amely stilizált, gótikus folyóírást idéz, miközben a mai magyar helyesírást követi. Ekkor még nem volt céлом egy historikus mű megalkotása, kipucolva az esetlegességet, hanem egy korszakot szerettem volna megidézni az írás stílusában. Ez a gondolat az eredeti olvasása közben merült föl bennem, mert olyan írásképp tárult elélem, amely sokkal érdekesebb annál, hogy szó nélkül menjünk el mellette. Az eredeti jegyzőkönyv első ránézésre nehezen olvasható, mert ez nem kódexírás, sem formai levelezés. Tehát a gyorsaság sokat torzított már akkor is az alap betűformákon. Egységes helyesírás még nem volt, például az ő betűt ew, eo kettős betűvel, betűkombinációval helyettesítették. Feltűnt, hogy valójában még soha nem jelent meg ez egy tömbben a korabeli helyesírással, központozással, és ami a legfontosabb: a korabeli betűkkel.

Visszanyomoztad a kézírás alapján, hogy az írnok milyen íráskultúrán nevelkedett? * Igen, a jegyzőkönyv kézírását visszavezettem arra a korabeli normáíráásra, amelyből kialakult: a gótikus folyóírás egyik, Észak-Európában széles körben használt változatára. Ezt a típust tanulhatta és alkalmazhatta maga a jegyzőkönyv írnoka is. Hozzáteszem, a főszöveg van ezzel írva, a dátum és helyszín hitelesítő záradéka már más kéz írása – az déli, olasz eredetű reneszánsz írásmód. Ami közös a két írnok írásában, hogy ugyanazokkal a kettős betűkkel írtak, feltehetően ez egyfajta konszenzus volt a magyar szövegek írásában.

A mellékelt képen mit láthatunk? * Saját magamnak készítettem. A papír zöldes, merített 90 grammos Fabriano Ingres, sportpálya vonalfesték (akkor még nem volt rendes fehér tintám) és lúdtoll. Ha jobban megnézed, feltűnik a tipikus e betű, ami a flamand gótikus kurzív újkori változata. Meghagytam az eredeti írás jellegzetes betűformáját. Ez a munkám volt az, ami alapot adott arra a motivációra, hogy nézzük meg a kódexeinket, iratainkat, mert látni fogunk még érdekes betűképeket. Emellett szerintem az is izgalmas, hogy a nyomtatás megjelenésével a nyomdabetű felszabadította a kézírást, amely dekoratívabbá vált.

Ennek az e betűnek nincsen szeme. * Igen, pontosan. Gótbetűs korszakunkban, amikor a textura volt a könyvek, kódexek betűje, ugyanazon gótikus folyóírást használtuk – a notulát – mi is, mint bárki más Európában. Néhány éve volt egy olyan rekonstrukciós munkám, ami közel két századdal korábbi időszak, az 1400-as évek elejéhez kötődött. A Zala Vármegyei Levéltárban ugyanennek az ábécének a variációi sorakoznak. A 16. században a szókezdő e rendes betűszemmel volt, miközben a szó közepén és végén meg ez a betűszem nélküli hullámvonás. A flamand kalligráfusok a 16–17. században annyira kimaxolták, hogy a franciák egyenesen flamand betűnek hívják (bâtarde flamande, flamand basztarda, Flemish Cursive minuscule). Amikor a flamand betűről jóval korábban Julien Chazal francia kalligráfustól kértem tanácsot, azt javasolta, hogy a betűvariációk vonásait vállból húzzam. A ritmikát és a kötéseket meg ki kell dolgozni, ahogy a lépegető basszust „szerkeszti”

Erdélyi Értéktár

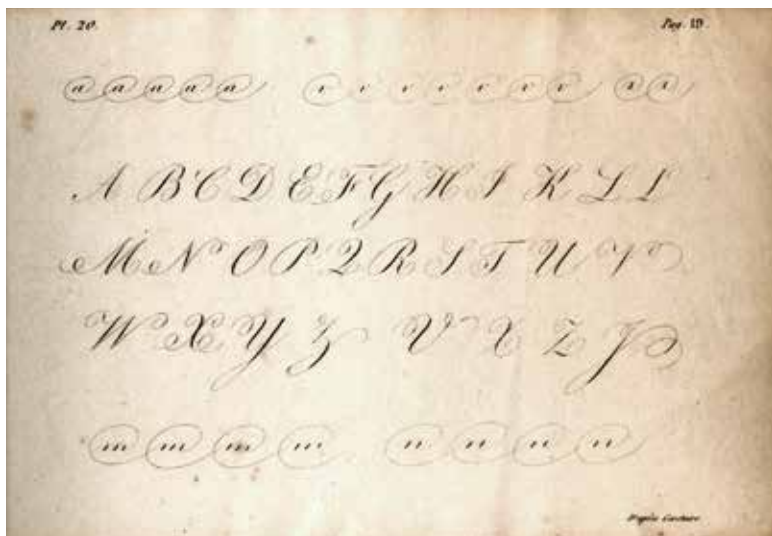
A főszöveg és a záródek ábécéjének mai átírata.

„A tordai országgyűlési jegyzőkönyv a 16. századi magyar szövegkezelés szempontjából is csemege. Ugyanabban a jegyzőkönyvben a flamand kurzíva és az olasz betű is”

meg egy zongorista. A lépegető basszust, egy zongorista barátomnál láttam, hogyan tanulja a szvingekhez ezt a technikát.

Milyen tanulságot vontál le ebből az értékes tanulmányozásból? * Tornáztatni kell az agyadat. Vissza az eredeti forrásokhoz, így felismerni a betűszem nélküli e betűt. Alkalmazni a nehéznek tűnő betűcsoportosításokat, ezáltal hitelesebb az interpretáció, miközben olvashatóvá tesszük a mai szemnek. Valamint kiobbantani a mai nézőkből a kifogásokat: rendszeresen tartottam workshopokat – ma már kevesebbet –, és meg kellett győzni a résztvevőket, hogy igenis tanulható a kalligráfia! Igyekszem a kételyekből kirángatni őket, és inspirálni, még a bal kézzel írókat is.

Kérlek, mesélj az Esztergomi Bazilika idő kapszulájának pergamenjéről készített másolatról! * Az idő kapszulát 1845-ben helyezték el a Bazilika csúcskeresztjében, az építés emlékére. A fémhengerbe foglalt üvegekapszula több iratot őrzött, ezek között egy pergamenlapot az építés történetéről, a 19. századra jellemző gyönyörű gyöngybetűkkel. A kapszulát a második világháború idején találat érte, megsérült. Restaurátorok kerestek meg engem, velük korábban dolgoztam már rekonstrukciós megrendelések során. Kértek két másolatot a pergamenlapról. Egyet a múzeumi kiállítására, egyet pedig az idő kapszulába. Megtisztelő feladat volt számomra a pergamen stílushű másolatának elkészítése, papíron, gubacstintával, madártollal.

Mit jelent a stílushű másolat? * Kiállítási példány esetében nem feltétlenül kell az eredetivel azonos technikával és anyaggal dolgozni. Ezzel szemben a *nemesmásolat* az eredetivel azonos technikát és azonos anyagot követel meg. Tényleg fontos, mert ettől „nemes”. Különben „csak másolat”. Azonban a nemesmásolat is lehet az egyedivel megegyező kinézetű, például gubacstintával nem lehet írni, mert akkor sötét lesz. Viszont az írás a mai állapotában lehet, hogy világos, például egy kódexlap. A *rekonstrukció* pedig azt jelenti, hogy „ilyen lehetett”: a dokumentum nincs meg, de kortárs dokumentumok írásképeiből, a későbbi leiratokból és a keretszövegük alapján következtetni lehet rá, hogyan nézhetett ki.

Hogyan kezdte hozzá a kiállítási példányhoz? * Kettős elemzésnek vettem alá. Az akkori 19. századi normaírást azonosítottam be. Végignéztem. Korábban találkoztam már vele. Itthon a Joseph Carstairs-féle szépírás divatja terjedt el. Ez a nagybetűkből kitűnt. Például a P főszárának alsó hurka ilyen, valamint tipikus a B D L tekintettel arra, hogy szinte csak ebben a normaábécében árnyékolt az L és D alsó vízszintes vonása. Tehát nem az

amerikai Spencer, Palmer, Copperplate, Madarász Ornamental Script-féle ábécéket kell alapul venni, hanem ami itthon volt. Ettől lesz hiteles a másolat. A másik jellegzetesség, hogy kielemeztem a szépíró kézírását, hol torzulnak a betűk, hol térnek el a normaírástól. Nem lehet céлом kijavítani a remegő hibákat. Inkább megtanulni a másik szenvedését, szívgyörbéjét. Ennél a lapnál kiderült, hogy a szépíró hegyes acéltollal írt pergamenre, de ez olyan lehetett számára, mint amikor cipővel megyünk a jégre.

Milyen tapasztalataid vannak a pergamennel? * Vannak nálam itthon különböző állatfajtáktól, borjú, kecske, birka. A Magyar Papírmúzeumban kiállított kalligráfiámat, a *Szent István intelmeit* nagyméretű kecskebőr pergamenre írtam. A pergamen felületének porozása, tömítése írás előtt nem egyszerű művelet. Ha túl sok marad a felületen írás előtt, a tollhegy felszedheti a port. Így pedig nem jöttek volna össze a középkorban sem azok a pengeéles hajszálvonalak, amiket pontosan az 1-2 mm x-magasságú notulákban is látunk. Hasonló kérdés a csiszolás is. Bármilyen furcsa, a kódexeinkben találkozunk olyan beírással, amikor

Az esztergomi bazilika időkapcsolójának eredeti, sérült pergamenje
(forrás: KEMMA. 2021. április 15.)

A Carstairs-féle normaírási ábécéje
(forrás: *Méthode complète de Carstairs dite américaine...* Paris. 1829.
gallica.bnf.fr Bibliothèque nationale de France)

Buzogány Dezső
Az Esztergomi Bazilika
időkapszulájának pergamenjéről
készített másolat Carstairs-féle
írásmóddal.

Papíron, gubacstintával,
madártollal (2021)
56×37 cm

a szkriptor szidja az olcsó, „szőrös” pergament (a sugallattal ellentétben ez a velúr oldal rossz csiszolását jelentette), de a levelezéshez, oklevelekhez használt pergamen/hártya rendszerint olyan finomra kidolgozott felületű, mint a pausz. És pengeélesek a vonások. Amikor azt látjuk, hogy szóródik a krétapor egy összehajtogatott régi pergamenből, az rendszerint azért van, mert írás után porozták még, hogy ne tapadjon később sem össze. Ezzel együtt a szőrdoldal mindig is simább, „pauszosabb” marad, a hús- vagy velúr oldal meg azt a kellemes súrlódást biztosítja, amihez hasonlót ma a jó minőségű papíron érezhetünk. És én lepődtem meg legjobban azon, hogy amikor pergamenen kellett dolgozni, nekem jobban ment madártollal, sokkal kellemesebb dolgozni vele, mint acélheggyel.

A madártollakról szólnál pár szót? * Madártollak használata egy teljesen új tollkészletet tár fel, a kisebb méretek esetében egy csomó tollamról halvány gőzöm sincs, milyen azonosítatlan repülő állat hadonászott vele korábban. A varjútollat viszont külön gyűjtöm. A viszonylag vastag falú lúdtollat igen körülményes finomra metszeni. Pontosan a mikroírásoknál volt régebben is gyakori például a varjútoll használata – vékony, hosszú cső és vékony, de erős fal, tűhegyesre metszhető. Innen maradt meg acélhegyekben a *crowquill* modell, amit máig minden neves márka gyárt.

A vékonyka varjútollba ön nyelvecskét (papucs, reservoir) vagy hungarocellt merészeltem tenni. Te mit gondolsz jónak? * Teljesen változó. A vékony tollakban engedem a fizikát dolgozni, úgy viselkednek nekem eddig, mint az acélhegyek, egészen

jól tartja a tintát. Viszont, ha 1 mm x-magasság alá megyek, ahhoz már ez is nagy tintamennyiség, és hogy szépen kijöjjenek a hajszálvonalak, egy darabka cseppformájú papírtörőből szakított galacsint tolok be „tintatartónak”. Az felszívja a tintát, és igen szépen, egyenletesen adja viszsza. (Nagyméretű tollakban szinte tartozékként használom.) Ki kell tapasztalni, hogy mekkorát, és milyen távol legyen a hegytől, hogyan fusson a tintacsatornán. Amennyiben hosszan akarok írni vele, mert olyan a dokumentum, előfordul, hogy edzem előtte, későbbre ázik fel. A „pengevonások” másik ellensége ugyanis a krétapor mellett az ázás miatt felpuhuló tollhegy. Ha nagyon hosszú, akkor váltott tollakkal írok, mert hát ugye ázott körömként viselkedik, és óhatatlanul megváltozik az írásképe. Amikor tizenöt éve az első címeres levelet másoltam, ott nem volt gond, mert mindennap viszonylag keveset írtam. De például az Aranybulla rekonstrukcióját 6 + körülbelül 4-5 óra alatt kellett két szakaszban leírni folyamatosan, ott három toll „vetésforgott”, hogy a vége is ugyanolyan éles legyen, mint az eleje. Ott a kihívás az volt, hogy tökéletesen ugyanolyanra metsszem mindhármát, mert 2 mm x-magasságnál a legkisebb eltérés is nagyon más írástömörséget ad.

Milyen kalliálom él most Benned? * Kézírásos kincseink írásképet megmutatni a „köztudatnak”. Ilyenek a Dante-kódex kétvonásos nagybetűi, a Pray-kódex protogótikusának a „kipucolása” mai szemnek, meg nagyon sok más. Megmutatni, hogy a „kalligrafikus betűk” témája nem csak az „alapbetűkkel” való játékból áll, és csodákkal nem kizárólag a jól ismert kódexeink tudnak szolgálni.

Temple hoc,
Omnipotenti Deo,
in honorem Deiparae Virginis,
per Alexandr: a Rudna
A. Ep̃um Strig. et Primatem Regni
Anno 1821 construi coepto;

Morte illius, a die 16ta Septembr. 1831
opere interrupto
Sed Anno 1839. per A. Ep̃um
et Primatem Regni
Iosephum Kerpácsy
arte, et opera Architecti Iosephi Hildt
Aedificatione instaurata

Signum hoc Salutiferæ Crucis
in fastigio lecti locatum est.
Anno reparatae Salutis 1845.
die 19ta Augusti.

Sanctissimo Domino Gregorio XVI^{to}
Romano Papa.
August. Imperatore Austriæ, et Apostolico
Hungariæ Rege Ferdinando V^{to}
Serenissimo A. Luca Iosepho
Regni Palatino.
Iosepho Kerpácsy A. Ep̃o Strigen:
et Regni Primate.